

Sprog i Norden

Titel: 'Domenetap' eller 'kunnskapsstruktur'? Om motstridande diskursar i nordisk terminologisamarbeid

Forfatter: Johan Myking

Kilde: Sprog i Norden, 2011, s. 131-156

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

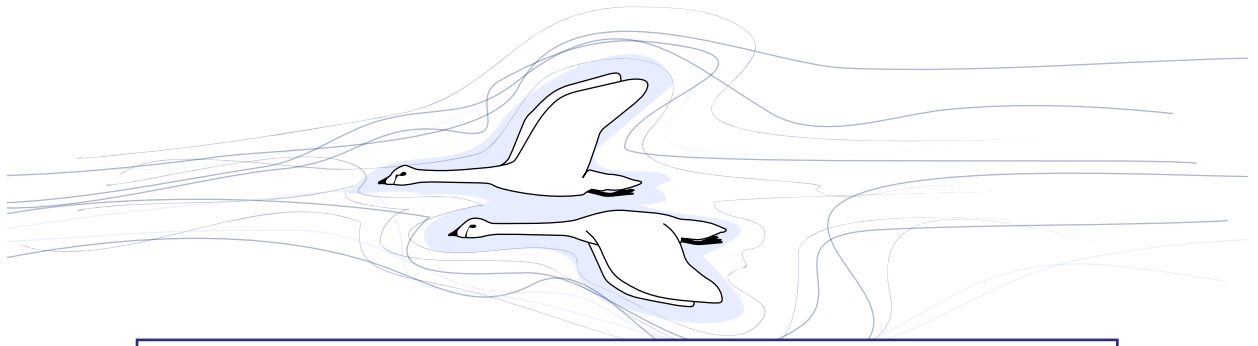
Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

'Domenetap' eller 'kunnskapsstruktur'? Om motstridande diskursar i nordisk terminologisamarbeid

Johan Myking

Samsvarer "genuine" terminologibehov med overordna mål i "allmenn" språkkrøkt? Ei lita undersøking mellom nordiske terminologar kan gje grunnlag for å skilja mellom to ulike "diskursar" med ulik status: 'Domenetapsdiskursen' dominerer den offentlege samtalen om språk, 'diskursen om kunnskapsstruktur' er derimot ein spesialitet for dei reindyrka terminologiske institusjonane og ikkje like synleg i den offentlege samtalen. Der vurderingane av det nordiske terminologisamarbeidet er positive nesten utan reservasjonar, tyder likevel mykje på at kommunikasjonen med den dominerande språkpolitiske offentlegheita i dei ulike landa ikkje alltid er god nok.

Innleiing

Arbeidet med fagspråk og terminologi er ein viktig del av språkkulturen i dei nordiske samfunna, og dette er reflektert i den språkpolitiske diskursen. Terminologiarbeid er innarbeidd i dei nasjonale språkstrategiske dokumenta som har vore utarbeidd frå 2001, og det nordiske samarbeidsorganet Nordterm inkluderer alle dei fem nordiske statane i tillegg til dei andre språksamfunna i Norden: Sápmi, Færøyane og Grønland.

På same tid er det likevel eit faktum at relasjonane mellom terminologimiljø og allmenne språkkrøktmiljø ikkje alltid har vore spenningsfrie. Slike spenningar skal ikkje overdrivast, men kan gjelda i synet på metodar og arbeidsprinsipp, avgrensing og fordeling av arbeidsområde, eller kanskje ressursprioritering. Sist dette vart offentleg tematisert, var på eit seminar arrangert av Nordisk språkråd i 1998, med tittelen "Terminologi och språkvård":

Eftersom ansvaret för terminologiarbete och den allmänna språkvården på flera håll i Norden ligger fördelat på flera, av varandra oberoende organisationer, riskerar kommunikationen dem emellan att ibland bli bristfällig, vilket medför okunskap om vad den andra parten egentligen gör” (Lindgren (red.) 1999, s.4)

Slike spenningar kjem ikkje alltid til uttrykk gjennom fagleg, offentlig ordskifte, derfor bør slike problemstillingar løftast fram i lyset på annan måte også. Ikkje minst er dette viktig fordi både språkrøkt og terminologi har gjennomgått store organisatoriske endringar i åra etter seminaret i 1998. Som del av prosjektet “Nordens språk i fagkommunikasjon” gjorde eg i 2009 ei lita spørjeundersøking mellom erfarne deltakarar i nordisk terminologi for å prøva å kasta litt lys over korleis dei opplever sin posisjon i det nordiske samarbeidet. Prosjektet tek sikte på å gjera ein komparativ analyse av eksisterande og planlagde språkpolitiske strategiar for dei nordiske samfunnsberande språka som fagkommunikative språk i høgare utdanning og forskning. Målet med denne artikkelen er å diskutera nokre viktige situasjonsopplevingar og problemformuleringar i nordisk terminologiarbeid, og å skissera nokre viktige innbyrdes skilnader i prioritering og vektlegging mellom språksamfunna i Norden.

Utgangspunktet for denne artikkelen er tre spørsmål:

- Aktuell status: Opplever nordisk terminologi subjektiv framgang eller stagnasjon?
- Subjektiv integrasjon: Opplever nordisk terminologi at dei får den statusen, dei ressursane og den respekten som dette arbeidet fortener innanfor det overordna språkrøktarbeidet?
- Strategisk innretting: Korleis manøvrerer terminologien innanfor den samla nordiske diskursen om språkpolitikk?

Desse kan samanfattast i eitt overordna spørsmål: Samsvarer “genuine” terminologibehov med overordna mål i “allmenn” språkrøkt? Som grunnlag byggjer eg på ein “enkét” i eit lite utval nordiske terminologar. Dette vil eg prøva å sjå både i lys av organisatoriske endringar og den “paradigmeskapande” nye debatten omkring omgrepet ‘domene’.

Den dikotomiske forståingsmodellen

Det har vore vanleg å operera med ein overordna dikotomisert forståingsmodell med motpolane ‘allmennspråk’ og ‘fagspråk’. Dikotomiar er ofte misvisan-

de; det er ofte ingen symmetri mellom dei to storleikane i dikotomien, og innanfor kvart av elementa forsvinn nyansar og mangfald. Termen *allmennspråk* kan lett signalisera noko 'altomfattande', medan *fagspråk* på tilsvarende måte framstår som eit 'delfenomen'. Terminologi utgjer ein spesialisert del av det totale språkarbeidet i samfunnet. Samstundes har det si eiga plattform, med arbeidsprinsipp og grenseflate(r) mot samfunnet som til dels er kvalitativt ulike det vi finn i andre språkrøktmiljø. Om det er symmetri eller asymmetri mellom elementa i dikotomien "terminologi och språkvård", kan derfor problematiserast. Men på visse punkt er ei dikotomisk forståing heilt nødvendig for å få grep om debatten: Terminologiarbeidet har storleiken 'omgrep' som utgangspunkt, allmenn språkrøkt tek utgangspunkt i storleiken 'uttrykk'. Trass alle forsøk på grenseoverskriding og harmonisering på det praktiske planet, vert debatten tilslørande om ikkje denne dikotomien mellom uttrykk og innhald (term og omgrep) vert halden in mente. På seminaret i 1998 ser det ut til at det oppstod konsensus om nokre grunnleggjande element:

En terminologi er fagets, men næsten ethvert fag har, eller kan få, grænseflader [...] til andre fag eller til en offentlighed. Sådan en grænseflade mellem det faginterne og det fageksterne påkalder almensproglige hensyn – fra fagfolkets side, og en berettiget interesse fra ikke-fagfolks side (Spang-Hanssen 1999, s. 8) [...] Fagfolkene bør rådføre sig med sprogfolk om udtryks sproglige konsekvenser; sprogfolk bør tilbyde assistance, men ikke påtvinge den, for fagfolkets faktiske accept ved anvendelse i praksis er afgørende for succes (s. 10)

“Terminologen och språkvårdaren äro två parallella linjer, och det ligger i parallella linjers natur, att de aldri mötas.” Vi kan inte av två yrken göra ett yrke; de två identiteterna är väsentliga för de sammanhang de har vuxit fram i. Men de två har med säkerhet både nytta och nöje av flitiga kontakter med varandra. (Laurén 1999, s. 20)

Laurén peikar på at verken den islandske eller den Québec-kanadiske terminologien opererer med noko skilje mellom allmennspråk og terminologi, medan dette skiljet ifølgje Laurén har blitt tydelegare etter at det systematiske og omgrepssentrerte grunnlaget vart innført i nordisk terminologi på 1980-talet (Laurén 1999, s. 14, 16). Dette metodiske arbeidsgrunnlaget er ofte omtala som "wüstersk", etter Eugen Wüster (1898–1977), men prega arbeidet ved den svenske TNC lenge før 1980-talet. Terminologien er altså heterogen, og det finst eit metodisk skilje mellom Island og "Fastlands-Norden". Det fell naturleg å kategori-

sera Færøyaner saman med Island, for skiljet allmennspråk–fagspråk er ikkje særleg tydeleg i færøyske arbeid om nyordlaging, sjå t.d. Poulsen (2004).

Islandsk vs. ‘normalnordisk’ modell?

Den kvalitative særarten ved terminologi gjer at vi ikkje kan forstå ‘allmennspråk’ og ‘fagspråk’ som kvantitative storleikar, men samstundes har dei kvantitative implikasjonar. Terminologimiljøet, som altså må plasserast i ‘fagspråksdelen’ av dikotomien, er relativt lite, og i tillegg er det internt heterogent. Eg har tidlegare karakterisert terminologiens relasjon til omkringliggjande fagområde som ein “klase av marginalitetar” (Myking 1999), fordi terminologien er ‘minst’, same kva andre område ein jamfører med: språkteknologi, kunnskapsorganisering og korpuslingvistikk, allmenn leksikografi og språkforskning – og altså ‘allmenn’ språkrøkt. Terminologi samarbeider intimt med alle desse fagområda, som kvar for seg er veletablerte og ‘større’ enn terminologi. (Og då må ein sjølvsagt ikkje gløyma at tilsvarende relasjonar finst innanfor det allmenne språkrøktarbeidet.)

Det at terminologien inkorporerer element frå så mange andre område, både teoretisk, metodisk og sosialt, utgjer samstundes ein viktig *kvalitativ* “klase”. Det gjev terminologi eit særdrag som er intimt knytt til det grunnleggjande “rasjonalet” for terminologi som disiplin. Det er derfor ikkje innsiktsgjevande, men tvert om tilslørande, berre å sjå terminologi som ein kvantitativ “juniorpartner” innanfor ei dikotomisk forståingsramme. Det er likevel oftast slik at den ‘minste’ partnaren drøftar sitt forhold til den ‘større’ partnaren, og sjeldnare omvendt. Relasjonane mellom terminologien og ‘større’, nærskyldte fagmiljø har såleis til dels vore eit einvegs diskusjonstema – seminaret i 1998 framstår nesten som eit unntak.

Alt i alt kan dette føra med seg subjektive opplevingar av marginalisering. Ein illustrerande indikasjon på det finn vi i den islandske diskusjonen om forholdet mellom terminologiarbeid og nyordsarbeid. Sigurður Jónsson hevda i 1990 “at det neologistiska arbete som pågått och den språkpolitik som man följt sedan sjuttonhundratalet har varit ett hinder i vägen för det egentliga terminologiarbetet på Island”. Ari Páll Kristínsson (2004, s. 39f.) svara til dette at forskjellen på allmennspråk og fagspråk “er heller uviktig på Island [...] Desse orda viser synsmåtane hos terminologar, og dei ser ein lite av i diskusjonane på Island”, slik at “tradisjonell islandsk språkrøkt og språkpolitikk veg tyngre enn terminologiske prinsipp når ein skal setje seg inn i fagspråkleg ordforråd” (sjå også Laurén 1999, ovanfor). Dette balanseproblemet kan også lesast ut av andre islandske tekstar om terminologi, sjå t.d. Kristján Árnason og Sigrún Helgadóttir

(1991, s. 10f.). Dei skriv både at “[i]t is obvious that terminological methods can be extremely useful [...]” og at “[t]he pursuit of terminological theory is not in itself an act of language cultivation”, før dei konkluderer med at “[t]he ideal is of course to have a terminologist and the *málræktarmaður* in the one and same person”.

Vi ser altså to grunnleggjande posisjonar: Den “normale nordiske”, at terminologi er noko anna og meir enn nyordsarbeid (jf. den fellesnordiske debatten om importord, som ikkje er prega av terminologar), og den islandske, at det ikkje finst noka grense eller nokon prinsipiell skilnad mellom dei to felta. Lese med skandinaviske briller er det ein skindiskusjon, fordi Sigurður Jónsson (1990) lesen i kontekst siktar til omgrepssentrerte metodar, ikkje til orddanningsprinsipp. Wüstersk terminologi ser termar som representasjonar av omgrep, og det er ingen sperrer mot puristiske prinsipp i utforminga av representasjonar.

Domenedynamikk

Ordet *domene* har dei siste par tiåra fått ein styrande funksjon i det språklege ordskiftet i Norden. Det har fått ekvivalentar på språka i Norden og både på engelsk og tysk:

domenetap / *domænetab* / *domänförlust* / *notkunarsviðstap* / *käyttöalan*
menettämine (menetys) / *domain loss* / *Domänenverlust*

Domeneomgrepet er ikkje reservert for allmennspråklege tilhøve, men har trengt inn i den fagkommunikative diskursen. Det finst eit sterkt medvit om at terminologiarbeid har som mål å sikra fagkommunikasjon og på den måten motverka *domenetap* for dei respektive morsmåla. Domenetap inngår i eit dialektisk samspel med motpolen *domeneerobring* og andre sosiolingvistiske prosessar, og dette samspelet kan beskrivast gjennom termen *domenedynamikk* (Laurén, Myking, Picht & S. Jónsson 2008, s.176ff.).

I den nordiske diskursen om språkpolitikk markerte introduksjonen av omgrepet ‘domenetap’ på det nordiske språkmøtet i 1988 eit paradigme, skriv Sandøy (2009). Det er Jørn Lund som har fått æra for dette (Laurén m.fl., ovanfor; Lund 1989). I alle seinare utgreiingar har omgrepet stått sentralt, men sjølv omgrepet er i seg sjølv uskarpt, og bruken og definisjonane vekslar (Ljosland 2009). I fagspråklege samanhengar er det den leksikografisk prega tilnærminga som er mest vanleg: Domene kan definerast som “eit *fagområde* eller *kunnskapsområde med tilhøyrande språklege og andre fagkommunikative ressur-*

sar”. Med dette får ein sagt at eit domene både er eit kognitivt og eit sosialt rom; kunnskap er alltid forvalta av menneske (Laurén, Myking, Picht & S. Jónsson 2008, s. 177).

Til dette omgrepet kan det så lagast eit mangfasettert apparat. Det overordna omgrepet ‘domenedynamikk’ kan definerast som eit sett av *statusendingar* for språkbruksdomene, ein serie av sosiolingvistiske delprosessar som samverkar med kvarandre. Domene er aldri statiske, dei kan både tapast og vinnast for eit språk (jf. domeneerobring, domenefordeling osv.), endå om det i den språkpolitiske diskursen er ‘domenetap’ som har prega forståinga:

Domenetap = “Statusending som fører med seg tap av uttrykksmiddel innanfor eit kunnskapsområde for eit språk, på grunn av manglande (vidare)utvikling av dei fagspråklege uttrykksmidla” (Laurén, Myking, Picht & S. Jónsson 2008, s. 179).

Med dette får ein sagt at språklege manglar er årsaksfaktoren bak domenetap. Dette kan vera ei forenkling som ikkje fangar opp at dei grunnleggjande årsakene handlar om språk, ikkje om politikk, men denne forståinga (forenklinga) er likevel grunnleggjande som motivasjonsfaktor (“rasjonale”) for terminologiarbeid.

Terminologisk organisering – tre nasjonale modellar og ein nordisk

Etter 2000 har det organiserte terminologiarbeidet i dei nordiske landa gjennomgått strukturelle endringar og omorganiseringar. Dei nasjonale særtrekka kan stillast opp i ein enkel typologi:

“Normalmodellen” – arbeidsdeling/spesialisering mellom terminologisentralane Terminologicalentralen TSK (Finland) og Terminologicalentrum TNC (Sverige) på den eine sida, og dei allmenne språkkrøktorgana på den andre sida, dvs. Forskningscentralen för de inhemska språken (Focis) i Finland, Språkrådet i Sverige. Dette skiljet er ikkje skarpt, i og med at det finst formaliserte praktisk-organisatoriske sambandsliner på tvers av skiljet mellom allmennspråk og fagspråk. Modellen er heller ikkje lenger nokon klår fleirtalsmodell, men kan likevel fortjena merkelappen ‘normal’ fordi det framleis er denne modellen som av mange vert rekna som den wüstersk optimale: Det at ein særskild terminologisk institusjon finst, er vurdert som eit teikn på styrke.

“Inklusjonsmodellen” – terminologi integrert i nasjonale allmennspråklege organ: Dette finn vi på Island og i Noreg. På Island er Íslensk málnefnd organi-

satorisk integrert i Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, som er den offisielle partnaren i Nordterm. I Noreg har det omdanna Språkrådet frå 2010 fått ei særskild terminologiteneste og samstundes eit utvida og offensivt strategisk mandat. På den måten kan ein seia at Noreg representerer det sterkaste aktive statlege engasjementet av dei fem landa, og det er berre gjennom nokså sterk abstrahering at Island og Noreg kan setjast på same formel.

“Idiosynkrasimodellen” måtte vera det beste forsøket på abstrakt typologisering av terminologiarbeidet i Danmark. Dantermcentret er eit avansert forskingsmiljø med datalingvistisk profil ved Copenhagen Business School. Det er ikkje ein separat institusjon eller produsent av terminologisk innhald, og det har ingen organisatoriske band til Dansk Sprognævn, trass godt samarbeid, men er formell partnar i Nordterm.

Fellesorganet Nordterm er eit samarbeidsforum for nordiske organisasjonar som driv med terminologiarbeid, terminologiutdanning og terminologiforskning (<http://www.nordterm.net>). Det samlar altså nasjonale institusjonar som er innbyrdes nokså ulike, og med svært ulik grad av offentleg (statleg) engasjement, men med eit felles overordna tema og mål. Det kan derfor hevdast at terminologar og terminologiinteresserte har felles fagleg og fagleg-sosial referanseramme til skilnad frå andre relaterte språkrøktmiljø, jf. ovanfor. Nordterm-syklusen med symposium og møte annakvart år viser at terminologifeltet er spesialisert. Mikael Reuters oversyn over tematikken på nordiske språkmøte (Reuter 2009) tyder på at terminologi er blitt borte frå sakskartet parallelt med framveksten av Nordterm, og dermed med arbeidsdeling og potensielt auka avstand som resultat.

Ein nordisk “enkét”

Målet: eit lite “stemningsbilete” frå fagmiljøet

Informasjonen som er drøfta i denne artikkelen, er samla inn gjennom spørsmål til utvalde informantar i det nordiske terminologimiljøet. Målet med desse spørsmåla har vore å peika ut problemfelt i den faglege kommunikasjonen mellom terminologi og “allmenn” språkrøkt i Norden i lys av diskusjonen ovanfor.

Informantutvalet

Utvalet er gjort på grunnlag av to kriterium: Informantane skal ha lang erfaring frå nordisk terminologisamarbeid, innanfor eller utanfor dei fem nasjonale institusjonane, og dei skal vera slike som artikkelforfattaren har hatt kontakt med personleg på ulike måtar. I utvalet er det folk som arbeider ved ‘normale’ terminologiinstitusjonar (jf. ovanfor), men også representantar frå språknemnder, forskingsinstitusjonar og forvaltning.

Det metodiske ambisjonsnivået for denne artikkelen er likevel ikkje høgt. Metoden kan best kallast “halvjournalistisk”, og tilfredsstillir ingen statistiske krav. Alle informantane har hatt sjansen til å kommentera den ferdig utforma teksten.

Svarprosenten vart dessverre til dels skuffande låg: Det er ni informantar som har svara, av til saman 15 som fekk spørsmåla. Desse ni informantane representerer dei fem statane og dermed Nordterm-partnarane. I tillegg kjem Færøyane, slik at det er seks språksamfunn som er representerte: det norske, svenske, danske, finske, islandske og færøyske. Det er altså 1,5 informant i snitt pr. språksamfunn, med spreining mellom 1 og 3, og eg har valt å redigera slik at kvart språksamfunn får éi representativ røyst. Meiningskilnadene innanfor kvart land er ikkje store, og det er ingen grunn til at informantane skal vera for lette å identifisera. Av same grunn er bruken av sitat skoren ned og utsegner frå informantane i stor grad omsette til norsk.

Dei ni informantane er borgarar av sine respektive land og språksamfunn, og dermed representantar for ulike språkkulturar. Samstundes er dei profesjonsarbeidarar med større språkfagleg innsikt enn folk flest, og ein må venta mange felles faglege synsmåtar på tvers av språk- og kulturgrensene.

Terminologiarbeidet på nasjonalt plan

1 Terminologiarbeid: status og posisjon

Spørsmål: “Har terminologiarbeidet, slik du vurderer det, fått slik status og posisjon som det bør ha i språkpolitikken i landet ditt?”

Grunngevinga av spørsmålet følgjer av diskusjonen ovanfor. Det er eit gammalt særtrekk ved miljøet at ein ikkje føler seg nok verdsett av publikum, styresmakter eller nærskyldte institusjonar. Samstundes har det på 2000-talet komme i gang endringar i den offentlege språkpolitikken i fleire av dei nordiske landa, og terminologi har fått ein tydeleg og viktig plass i dei nasjonale språkpolitiske strategidokumenta. Lengst tid har prosessen gått i Sverige, etter at *Mål i mun* kom i 2002. Det er interessant å fanga opp om desse prosessane har påverka situasjonsvurderingane.

Noreg og Færøyane svarer her kort nei. Det same gjer Danmark, men legg til at det kan skimtast teikn til positiv endring.

På Island er situasjonen at Alltinget i mars 2009 vedtok eit sett av språkpolitiske retningslinjer som var utarbeidde av Íslensk málnefnd. Island har altså fått eit tilsvarende nasjonalt strategidokument som Noreg, Sverige og Danmark. Det er eit overordna mål at islandsk skal vera i bruk innanfor alle samfunnsområde,

og dette dokumentet legg derfor stor vekt på terminologiutvikling. Dette er første gongen terminologi oppnår ein slik fullverdig status på Island, sjølv om det vil ta tid å setja dette ut i livet i praksis.

Finland svarer at ressursane er små og TSK som organisasjon liten. Finland trekkjer likevel fram at Forskningscentralen för de inhemska språken (Focis) i mai 2009 har publisert eit språkpolitisk program der terminologi er synleg. Dette er starten på eit arbeid med å definera kva 'språkpolitikk' skal gå ut på, eit arbeid som skal gjennomførast saman med undervisningsdepartementet. Håpet er at terminologien skal bli synleg i denne politikken.

I Sverige har den nye språklova fått ein paragraf frå 1. juli 2009 som seier at "myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas". Dette er ein paragraf som i praksis berre TNC har kompetanse og ressursar til å støtta styresmaktene i å realisera. Sverige har sentralorganet TNC i lang tid vore høgt respektert av fagfolk innanfor mange fagområde, og slik sett hatt ein meir sentral posisjon enn tilsvarende organ i andre land. Men det er stort sett berre TNC som har vist interesse for den nye lovparagrafen, og TNC har ikkje den same posisjonen hjå det breie publikumet som innanfor faglege spesialistgrupper. Svaret på spørsmålet kan altså seiast å vera både ja og nei.

Som oppsummering kan det seiast at vurderingane er ei blanding av avventande og pessimistiske. Ikkje eingong i Sverige opplever terminologimiljøet eit grunnleggjande oppsving i interessa ute i samfunnet.

2 Terminologi – organisasjonsmodell

Spørsmål: "Opplever du at terminologiarbeidet i ditt språksamfunn har fått ein god organisasjonsmodell?"

Dette spørsmålet kan stillast mot den same bakgrunnen som spørsmål 1.

Danmark peikar på at landet manglar eit terminologisk sentralorgan som i Sverige. Færøyane peikar på generell ressursmangel.

I Noreg er terminologiarbeidet frå 2009 etablert som del av det nye statlege organet Språkrådet. Svaret skulle såleis ha vore positivt, men vurderinga er at modellen er for fersk og enno ikkje har begynt å fungera i praksis.

Finland peikar på det manglande samsvaret mellom teori og praksis: TSK eksisterer, men har for lite ressursar. Aktiviteten er hovudsakleg marknadsstyrt, og sterkare offentleg finansiering ville her ha vore ei stor forbetring av situasjonen.

På Island er svaret "ikkje eigentleg". Hovudproblemet at terminologiarbeidet i altfor stor grad er vilkårleg og tilfeldig organisert. Det er ein "grasrotaktivitet"

der kvart miljø nyttar sine eigne metodar og arbeidsmodellar. Mange terminologitval manglar pengar, og komiteane har heller ikkje alltid kompetente assistentar som forstår seg på arbeid med definisjonar og terminologisk presentasjon. Dette fører til at mange termlister aldri vert ferdigstilte.

Ikkje uventa er det Sverige som gjev den mest positive rapporten. Posisjonen til TNC er sterk både som nasjonalt organ og som fagleg ‘verkstad’. Med så mykje kompetanse samla på éin stad kan institusjonen driva prosjektarbeid, opplæring og inspirasjonsarbeid på ein truverdig måte. Rikstermbanken er ein viktig del av svensk terminologisk infrastruktur. Organisatorisk er TNC no eit privat aksjeselskap med fast støtte frå Näringsdepartementet, og det er organisatorisk frittstående i høve til Språkrådet. Begge faktorane er trekte fram som viktige, men det vert også understreka at samarbeidet og informasjonsutvekslinga med Språkrådet fungerer godt, bl.a. innanfor Språkvårdsgruppen.

Svara på dette spørsmålet er om lag som ein kunne venta. Mangelen på statleg engasjement, ressursar eller ein nasjonal terminologiinstitusjon er kjende moment. Endringsprosessane i land som Finland, Island og – litt meir overraskande – Noreg er ikkje komne langt nok til å skapa ei generelt positiv situasjonsvurdering, dette forklarar vel også litt av tonen under spørsmål 1.

3 Terminologisk medvit?

Spørsmål: “Er det terminologiske medvitet stigande eller fallande i ditt språksamfunn?”

Det generelle terminologiske medvitet i samfunnet verkar kraftig inn på arbeidssituasjonen til terminologiske fagmiljø, og spørsmålet vert ofte stilt. Det var til og med namnet på ein særskild konferanse i regi av Nordterm i 1984: “Finns det en terminologisk medvetenhet i samhället idag?”. I lys av dei sterke organisatoriske endringane på 2000-talet burde spørsmålet vera høgaktuelt.

Island svarer at det terminologiske medvitet “kanskje” er stigande, men vanskeleg å dokumentera. Mange trur at “nýyrði” og “íðorð” er det same, og mange veit slett ikkje kva “íðorð” tyder.

Færøyane meiner – i same retning – at færøyingar flest slett ikkje tenkjer på terminologi som ein språkleg disiplin. Underforstått: Terminologi er ei oppgåve for fagspesialistar, ikkje for språkfolk.

Noreg og Finland håper at medvitet er stigande. Finland meiner det står mykje igjen. Noreg trur mest på at det står “på stedet hvil”.

Ei meir optimistisk vurdering har Danmark. Der er medvitet klårt stigande. Det ser ein bl.a. ved at det vert arrangert symposium og danna nettverk med språkleg, terminologisk og omgrepsmessig siktemål.

I Sverige, som har det sterkaste kompetansemiljøet, er vurderinga at utviklinga både er stigande og fallande. I helsesektoren og andre miljø som nyttar IT-støtte er det stigande, og utviklinga av ei offentleg e-forvaltning peikar i same retning. Medlemskapen i EU fører også med seg terminologirelatert omsetjingsarbeid. Område som peikar seg ut med svakt medvit, er på den andre sida så ulike fag som økonomi – i vid tyding – og språkvitskap – medrekna språkrøkt. Dels kan dette komma av at forskning i fagspråk ikkje står sterkt i Sverige. På alle desse områda må medvitet om terminologiarbeidet skapast og vedlikehaldast gjennom aktiv misjonering, uthaldande og med varierte strategiar, og med variabel suksess.

Nokre svar reflekterer nok at aktive terminologar ikkje synest at dei positive tendensane er sterke nok, eller at endringane ikkje går nok. Det norske svaret er kanskje mest overraskande, i og med at terminologitenesta i Språkrådet var under etablering dette året og eit særskild fagråd hadde vore aktivt sidan 2007. Det svenske svaret er prega av historisk erfart realisme. Det islandske svaret reflekterer nok den frustrasjonen som er drøfta ovanfor, at terminologi ikkje vert akseptert som ein eigen disiplin med metodar og tilnærmingar som er kvalitativt distinkte frå vanleg nyordsarbeid.

Verdien av nordisk samarbeid

4 Verdien av nordisk samarbeid

Spørsmål: “Har det nordiske terminologisamarbeidet verdi for ditt arbeid med terminologi på nasjonalt plan, og kan du peika på den største verdien av det nordiske terminologisamarbeidet, slik du ser det?”

MOTIVERING: Spørsmålet kan oppfattast som redundant, fordi det på grunnlag av kjennskap til miljøet ville ha vore svært overraskande om svara var negative. Men forventningar og utbyte kan variera, og spørsmålet vert derfor aldri uaktuelt.

Alle land svarer ja på dette spørsmålet utan reservasjonar, og dreg fram at det nordiske samarbeidet samlar personar med felles referanserammer men ulike organisering og ulike erfaringar. Dette gjev inspirasjon i arbeidet. Island dreg fram det nordiske samarbeidet som svært viktig ikkje minst som utdannings- og opplæringsforum. Norden som møteplass er minst like viktig for Island no som før, særleg sidan talet på terminologar på Island er så lite og dei lett risikerer å arbeida i isolasjon.

Finland trekkjer fram Norden som særleg viktig fordi terminologiarbeidet i Finland arbeider med svensk materiale. I tillegg til dette finst det mange kompe-

tente miljø og mykje fagleg diskusjon i Norden, som det er viktig å utnyttja som læringsgrunnlag: “Terminologiarbete och -forskning i Norden är på hög nivå, det finns många aktiva miljöer [...] och så tycker jag det är viktigast med nordiskt terminologiarbete att ha kollegor (även om i andra nordiska länderna) som man kan utbyta tankar med. Terminologiarbete är ju ganska likt i hela Norden.”

Sverige peikar på at det nordiske terminologisamarbeidet heilt frå starten har hatt mykje å seia for utviklinga av TNC. Den største verdien er at det er ganske få terminologar i kvart land, men gjennom det at ein regelbunde møter terminologar frå grannelanda, får ein meir kunnskap om ulike vilkår for terminologiarbeid og ulike innfallsvinklar mot arbeidet. Det andre har erfart, kan gje eit vidare perspektiv, og metodar og prinsipp kan utviklast på ein tenleg måte.

Svara på dette spørsmålet demonstrerer ei unisont positiv verdsetjing av det nordiske miljøet som inspirasjonskjelde og arena for utveksling og styrking av kompetanse og innsikt. Men denne positive verdsetjinga har ein komplementær og interessant bakgrunn: Den nordiske faglege fellesskapen kompenserer for opplevd fagleg isolasjon på heimebane.

5 Nordisk terminologisamarbeid – største mangel

Spørsmål: “Kan du peika på den største mangelen/problemet/tomrommet i/ved dette samarbeidet?”

Eit slikt typisk evalueringsspørsmål kan gje innsikt som fører til forbetringar, men presupponerer altså at manglar finst. Den svenske vurderinga er vel den mest dekkjande: “Allt som nämns under punkten [4] skulle kunna vara ännu bättre om terminologiarbetets ställning var lika stark i alla länderna!” Svaret peikar altså på den ubalansen eller asymmetrien som finst mellom terminologiarbeidet i dei nordiske landa.

Island svarer “eigentleg ikkje”, men peikar på at det nesten er ingen som forstår islandsk, altså på språkproblem som eit hinder. Færøyane peikar på at det manglar menneskelege ressursar, og både Noreg og Finland meiner at det er for lite kontakt i tidsrommet mellom symposia og for få terminologiske samarbeidsprosjekt. Finland peikar vidare på at dette er eit problem som botnar i ressursmangel på nasjonalt plan, og får altså støtte i det svenske svaret, som vi har sett ovanfor.

Det danske svaret skil seg litt ut, fordi det har ei vidare adresse enn berre terminologiarbeid: Det vert hevda at dei nordiske landa har ei klårt manglande evne til studieadministrativt samarbeid. Alle institusjonar og land tviheld på at

deira eigne reglar skal følgjast. Svaret handlar altså meir om generell offentleg forvaltingspolitikk enn spesifikt om terminologi.

“Engelsken som problem”

6 Presset frå engelsk

Spørsmål: “Er dominansen frå engelsk overvurdert i Norden i dag?”

Terminologi har kontakt med mange fag og fagområde, ikkje berre med humanistar og allmenn språkrøkt. I mange fagområde er synet på engelsk som internasjonalt språk meir eintydig positivt enn det er mellom humanistar, men også innanfor humanistane sine rekkjer er det delte meiningar. Synet på det engelske språkpresset kan få følgjer for prioriteringar og mål i terminologiarbeidet, og spørsmålet er derfor relevant.

Det er ingen som vil svara eintydig ja på dette spørsmålet. Island, Finland og Danmark svarer derimot eintydig nei, og det vert trekt fram at overgangen til engelsk i t.d. høgare utdanning skjer ureflektert og utan konsekvensanalysar.

Frå Færøyane og Noreg er svaret noko meir modifisert. Færøyane meiner at engelsken i medvitet hjå folk flest ikkje er eit like stort problem som “den danske fare”. Noreg svarer “ja og nei”, og trekkjer fram at utviklinga både er dynamisk og potensielt reversibel. Utfordringa kan bli alvorleg på lengre sikt, men behovet for eit internasjonalt kommunikasjonsspråk er likevel legitimt. Ordet ‘dominans’ har ei negativ lading som kan hindra oss i å innsjå at språkkontakt også kan ha positive følgjer.

Informantutvalet er nok for lite til å bruka som generaliseringsgrunnlag, og svara er som forventa. Spørsmålet bør sjåast i samanheng med spørsmål 7 og framom alt med spørsmål 8. Særleg spørsmål 8 er vinkla mot det spesifikt terminologiske.

7 Engelsk som *lingua franca*

Spørsmål: “Bør engelsk få større plass som “lingua franca” i det nordiske terminologisamarbeidet?”

Spørsmålet har bakgrunn i uttalte og ikkje-uttalte behov, diskusjonar og frustrasjonar – det refererer til eit reelt, opplevd problem. I tillegg er spørsmålet aktuelt i mange andre fagmiljø, både vitskaplege og andre.

Island trekkjer fram at bruken av nordiske språk må styrkjast både innanfor og utanfor Norden, og at haldningane innanfor det nordiske terminologisamar-

beidet er liberale: Dei som ønskjer det, kan alt no bruka engelsk, så det er ikkje nødvendig å oppmuntra til det.

Finland er mest positivt til auka bruk av engelsk, men ville heller ha satsa meir på tolking mellom skandinavisk og finsk. Finlendingar flest talar finsk som morsmål og kan engelsk betre enn svensk. Mange finnar har dessutan lært seg andre språk som tysk, fransk og russisk. Medan nordmenn og svenskar kan bruka sine førstespråk, er svensk for finnar derfor kanskje eit tredje- eller kanskje til og med fjerdespråk. Dette fungerer ganske bra i kommunikasjon med svenskar, men med dette grunnlaget er det umogeleg å forstå munnleg dansk. Bruk av engelsk i dette lyset kan tolkast som demokratisk i den meining at alle nordbuar stiller likt.

I ønsket om satsing på tolking får Finland støtte av Sverige, som elles stiller seg negativt til auka bruk av engelsk. Sverige strekar elles under at alle som medverkar i nordisk samarbeid, bør læra seg ein del grunnleggjande ting om nordiske språkproblem, slik som falske vener, uttale m.m.

Det er interessant at svaret på dette spørsmålet i all hovudsak er negativt, og at alle land utanom Finland avviser auka satsing på engelsk så kort og fyndig. Jamført med dei allmenne språkrøktmiljøa er publikum og målgrupper i terminologisamarbeidet heterogene. Dette miljøet rekrutterer breiare enn frå språkfaglege miljø – i dei sistnemnde kan ein jo venta at det prinsipielle forsvaret for kommunikasjon på nordisk (skandinavisk) står sterkt. Ein kunne derfor ha venta at motivasjonen for bruk av engelsk skulle vera klårare uttalt i terminologimiljøet, ikkje så moderat som svara her tyder på.

Relasjonen til finsk, og til ein viss grad til islandsk, framstår alt i alt som kjerren i problemet, og det er ting som tyder på at mange finnar og islendingar opplever dette som noko av eit “tabuemne”. Situasjonen kan nok opplevast både som urettvis og udemokratisk.

Motivasjonen for terminologiarbeidet

8 Domenetap som primær motivasjon

Spørsmål: “Deler du oppfatninga at det fremste målet for terminologiarbeidet er å hindra domenetap, eller vil du peika ut ein annan overordna motivasjon?”

Omgrepet ‘domenetap’ er – som nemnt ovanfor – det sentrale stikkordet i heile den språkpolitiske diskusjonen i Norden. Det gjeld i terminologimiljøet også. Tradisjonelt har likevel terminologien brukt andre omgrep og kategoriar for å legitimera sin eksistens, og det har vore diskutert om dei ulike måla er kompatible eller ikkje.

Svara på dette spørsmålet kan delast opp i distinkte grupper. Ikkje overraskande svarer Island kategorisk ja, grunngeve med at det er det overordna målet for all islandsk språkpolitikk at islandsk skal kunna brukast på alle samfunnsområde. Svaret frå Færøyane støttar dette synet.

På den motsette sida står Danmark, Sverige og Noreg, med støtte av Finland. Avvising av domenetap som primær motivasjon er sterkast frå norsk side, men framkallar svaret “nei” med eller utan ropeteikn frå dei andre landa.

Sverige stiller opp denne representative synsmåten: “Nej, det främsta målet är inte att hindra domänförlust eller åstadkomma domänvinst, men terminologiarbete är nödvändigt för att man ska kunna tala svenska inom alla domäner.”

Den norske grunngevinga er lik. Det viktigaste målet er å framskaffa eintydig, konsekvent og “god” terminologi så ulike typar fagkommunikasjon kan fungera både i faglege miljø og overfor eit vidare publikum. Domenetap inneber eit bruksbortfall av – ikkje død for – eit gitt språk i eit bestemt domene. Domenetapsteoriar ville vera eit ekstremt og krampaktig grunnlag å basera ei fagleg utviklingsverksemd på, heiter det frå norsk side.

Målet om “eintydig, konsekvent og “god” terminologi svarer til det Finland kallar “ordning av vetande, ett redskap som fungerar [...] Terminologiarbete har olika mål i olika specialområden. I några områden är det viktigt att hindra domänförlust: till exempel i informationsteknik skulle kanske alla termer vara på engelska om man inte skulle göra något terminologiarbete. Oftast är det dock viktigast att få ordning och reda i terminologin, att definiera begrepp.”

Og dette kan grunnjevast som i Sverige: “Det viktigaste är att terminologiarbete, med ordentliga begreppsanalyser, bidrar till att förhindra förvirrade diskussioner, och det leder till eller underlättar en effektiv kommunikation (inom ett fackområde, mellan fackområden och mellan fackområden och den så kallade allmänheten). Det behövs därför inom alla samhällsområden, snäva såväl som vida.”

Danmark sluttar seg til dette: “Nej, jeg mener at den overordnede motivation må være begrebsmæssig afklaring og dertil knyttet sproglig konsistens inden for de forskellige domæner. Netop denne holdning er også udbredt især i den offentlige sektor i Danmark, som i disse år arbejder seriøst med begrebsarbejde og terminologi. Det gælder f.eks. på sundhedsområdet, det sociale område, det kommunale område, inden for politiet, inden for fængselsvæsenet og i forsvaret.”

Dette er svar som forventet, og på mange måtar får vi illustrert dei to motsette tilnærmingane til terminologi som vart drøfta innleiingsvis. Svaret frå Island samsvarer med den allmenne ideologiske forståingsforma på Island, samstundes som svaret på spørsmål 1 – som vi såg ovanfor – indikerte misnøye med at

det terminologifagleg spesifikke arbeidsgrunnlaget ikkje er anerkjent på Island. Både Sverige, Danmark og Noreg legg mest vekt på omsynet til kunnskapsstrukturering på omgrepsplanet, og her er det den wüsterske terminologifaglege tilnærminga som slår gjennom. I all diskusjon om samarbeidsrelasjonar mellom terminologiske og allmennspråklege fagmiljø er det dette spørsmålet som er avgjerande.

9 Termharmonisering på korpusplanet

Spørsmål: “Kan du gje ei kort vurdering av realismen i det følgjande sitatet frå det norske Stortinget: “Komiteen mener det er viktig at man i arbeidet med terminologi best mulig finner felles, eller beslektede, former de skandinaviske språkene imellom.””

Dette spørsmålet er aktualisert av stortingsdiskusjonen om det norske språkpolitiske strategidokumentet *Mål og mening* i 2009, men er ikkje nokon ny idé lansert av politikarar. Språkintern termharmonisering har kanskje aldri vore noko stort tema i det nordiske terminologisamarbeidet, men innanfor det meir allmennspråklege samarbeidet har temaet fleire gonger vore drøfta. Josephson (2009: 192) seier at på dette området kan eit velutvikla nordisk samarbeid gje gode resultat, medan Reuter (2009: 203f.) ironiserer over spinkle resultat med tvilsam nytteverdi.

Som venta er Island og Færøyane svært skeptiske til å ha ei mening: Det er ein vakker tanke, men den synest vanskeleg å operasjonalisera; det er skandinavismen ein gong til. Det kan kanskje vera realistisk for norsk, dansk og svensk, men knapt for finsk og islandsk, heiter det.

Noreg meiner at “det er vanskelig å vite hva som menes med “beslektede former”; jeg tolker derfor “felles, eller beslektede, former” som “helt eller delvis like termer”. Ideelt ville det ha vært en fordel – ikke minst for det språklige fellesskapet, men også for det industrielle og økonomiske samarbeidet – om ny terminologi var tilnærmet lik på uttrykkssiden i de skandinaviske språkene, med de begrensninger som språkernes ulike egenart setter i utgangspunktet. Et slikt mål er nok dessverre urealistisk, det har da også historien vist.” Dette er også det svenske synet: “[M]an ska [inte] ha som mål att ha så lika termer som möjligt. Det finns språkliga, historiska, språkpolitiska och flera andra aspekter till varför det inte är ett mål i sig att ha så lika termer som möjligt. Det är ju ändå olika språk det handlar om.”

Både Sverige og Noreg understrekar at det gjeld ulike krav og ambisjonar på uttrykks- vs. innhaldsplanet. Stortingssitatet handlar om uttrykksform, medan ei tettare harmonisering på innhaldsplanet både er viktigare og meir realistisk,

seier Noreg her: “Derimot bør det etterstrebes nærmere kontakt, informasjons- og erfaringsutveksling i skandinavisk terminologiarbeid med sikte på felles begrepsdefinisjoner og felles databaser der ulikheter på uttrykkssiden kan forklares og tydeliggjøres.” Dette synet får støtte av Sverige:

Däremot kan det inom vissa snäva områden vara motiverat att försöka åstadkomma gemensamma begreppsavgränsningar. Ett skäl är när det inom ett område finns ett viktigt nordiskt samarbete och utbyte. Då kan gemensamma begreppsavgränsningar vara mödan värt, framför allt inom tekniska och liknande områden. Men det är givetvis svårare inom “mjuka” områden, eller områden som rör samhällsliv och kultur.

Noreg konkluderer med at ei slik tilnærming også kan få positive følger for uttrykksharmonisering: “Kanskje kan et slikt samarbeid paradoksalt nok føre til større likhet også på uttrykkssiden, for det er en alminnelig erfaring at frivillighet og nærkontakt befordrer bedre resultater enn pålegg ovenfra.”

Det danske synet bygger på negative erfaringar frå andre område enn det språkinterne, slik vi såg under spørsmål 5: “Bedømt ud fra erfaringerne fra arbejdet med den kommende fællesnordiske masteruddannelse må jeg sige, at jeg ikke anser målet for specielt realistisk”.

Svara er som forventa, og dei harmonerer med terminologiens hovudprinsipp om at all harmonisering må ta utgangspunkt i omgrepsida og definisjonane. Ved revisjonen av ISO 860 i 1980-åra slo dette prinsippet gjennom. Synspunkta i det fagterminologiske miljøet gjev altså ikkje sterk støtte til uttrykksharmonisering som korpusprinsipp, og motseier altså Josephsons meir optimistiske vurdering (jf. ovanfor). Dette er det einaste spørsmålet som kan knytast til den nordiske diskusjonen om tilpassing av importord, men det kjem vel ikkje så mykje relevant ut av desse svara for akkurat den diskusjonen.

10 Tilleggskommentarar

Spørsmål: “Har du tilleggscommentarar?”

Sverige meiner at “[t]erminologiarbetets nytta förtjänar egentligen en mycket större uppmärksamhet i samhället än vad det har. [...] Terminologens yrkesroll behöver bli ännu tydligare och mer uppmärksammas.” Danmark synest at “[d]et går fremad med den terminologiske bevidsthed og viden på mange områder, såvel på nationalt som nordisk plan, men vi har brug for politisk opbakning og især handling”.

Svara er som venta. Ein kan leggja merke til at argumentasjonen for politisk og økonomisk styrking – diskursen om ressursmangel – er fri for skuldingar om forfordeling.

Tolkingar og tendensar

Pessimisme eller optimisme?

Vurderingane under spørsmåla 1, 2 og 10 ovanfor kan gje inntrykk av ein generell pessimisme i terminologimiljøet. Dette er ikkje nødvendigvis dekkjande: Dels kan spørsmåla fungera litt for styrande i negativ retning, men først og fremst er det nok slik at terminologar (som alle andre faglege idealistar) ser at utfordringar og behov er større enn ressursane og gjerne vil ha armslag for å utretta meir enn dei maktar. Det spelar nok inn at såpass mykje av terminologiarbeidet er marknadsfinansiert og krev mykje arbeid med “misjonering”.

Nordisk terminologi er eit tett og produktivt kollektiv, og vurderingane av (meir)verdien i det nordiske samarbeidet er positive nesten utan reservasjonar. I svara går det tydeleg fram at ein ser på samarbeidet innanfor det nordiske fagspråkmiljøet som ein stor ressurs, og dette samarbeidet omfattar altså fleire miljø og institusjonar enn dei offisielle Nordterm-partnarane. Det skin likevel gjennom at kommunikasjonen med den dominerande språkpolitiske offentlegheita i dei ulike landa ikkje alltid er god nok. Dette er opplevd som ei prioritert oppgåve for terminologimiljøa, og i tillegg er det sterkt vektlagt i dei nasjonale strategidokumenta.

To “diskursar” om terminologiarbeid?

Det er utan tvil spørsmål 8 som har generert dei viktigaste prinsipielle synsmåttane, fordi dette spørsmålet aktualiserer korleis to sentrale dimensjonar er innfiltra i kvarandre: det overordna språkpolitiske nøkkelomgrepet ‘domenetap’ på den eine sida, og terminologiens sentrale arbeidsgrunnlag om ‘kunnskapsstrukturering’ på den andre sida.

Sjølvsagt unyansert, men like fullt med ganske stor rett, kan ein hevda at dei to nøkkelorda ‘domenetap’ vs. ‘kunnskapsstrukturering’ gir grunnlag for to ulike “diskursar”: for det første diskursen om domenetap og presset frå engelsk, for det andre diskursen om effektiv kommunikasjon og strukturering av kunnskap. Ein kan hevda at desse to diskursane har ulik status: Domenetapsdiskursen dominerer den offentlege samtalen om språk, og der står den allmenne språkrøkta med sine institusjonar sterkt. Diskursen om kunnskapsstrukturering er derimot ein spesialitet for dei reindyrka terminologiske institusjonane, for ikkje å

seia den eigentlege hovudspesialiteten, og den vert ikkje like synleg i den offentlege diskursen.

Spørsmålet er då om denne siste diskursen finn gjenklang i samfunnet utan at han på ein eller annan måte kan knytast til domenetapsdiskursen, eller om også dei terminologiske institusjonane må utnytta domenetapsdiskursen som eit argument for å 'selja inn' terminologiarbeid til samfunnet. Er diskursen om domenetap dermed eit *hinder* eller ein *stimulans* for effektivt terminologiarbeid? Oppfattar terminologane dette som ei reell motsetning eller som to harmoniske og likeverdige delmål? Sjølv om det reint logisk, semantisk og politisk skulle vera tale om likeverdige mål, kan det arta seg annleis i praksis. Ulik vektlegging fører sjølvstilt til ulike prioriteringar.

Terminologi som del av nordisk språkkultur

Informantane i denne undersøkinga er fagfolk, men samstundes representantar for "språkkulturane" i dei respektive nordiske landa. Desse språkkulturane har det vore populært å teoretisera omkring, særleg ut frå motsetnaden mellom purisme og liberalisme i ymse versjonar. Sandøy (2009) prøver å generalisera på grunnlag av haldningar til importord. I denne vesle undersøkinga kunne eg ha stilt spørsmålet "Kva meiner du om importord i ditt språk?", men eg har ikkje gjort det, fordi eg ikkje har opplevd det som relevant – det er spørsmål 9 om uttrykksharmonisering som kjem nærast.

Språk i Norden 2009 handlar om importord og språkideologiar, viktige drag ved det språkleg-kulturelle klimaet i Norden. Josephson (2009) legg vekt på at det har utvikla seg ei større og meir likearta politisk tilnærming til språk i Norden dei siste 20 åra, etter at 'domenetap' kom i bruk som signalord. I dette lyset er det ikkje overraskande at dei språkpolitiske synspunkta innanfor terminologimiljøet er såpass einsarta som dei verkar i oversynet ovanfor. Bidraga i boka kan likevel gje inntrykk av at terminologi ikkje spelar noka viktig rolle i den språkkulturelle diskusjonen. Dette harmonerer ikkje med den statusen terminologi er tilskriven i dei nasjonale språkstrategiane eller i den nordiske språkdeklarasjonen. Oversynet som Reuter gjev, viser at terminologi var eit frekvent tema på dei nordiske språkmøta dei første to–tre tiåra, men ikkje i same grad seinare (Reuter 2009).

Lånordproblemet som kulturmarkør

Det er sjølvstilt først og fremst i handteringa av den språklege uttrykkssida vi kan leita etter skilnader mellom terminologi og allmenn språkbrukt, dersom slike

finst. Spørsmål 9 er altså det som kjem nærast i denne samanhengen. Men terminologiens “rasjonale” er kunnskapsstrukturering med utgangspunkt i den språklege innhaldssida, medan allmenn språkrøkt og forskning i importord naturleg nok interesserer seg for uttrykkssida. Her også har domeneperspektivet endra debatten – i drøftinga si av nordiske språkkulturar snakkar Sandøy (2009) om domeneperspektivet som eit paradigmeskifte. På 1990-talet førte dome- neomgrepet til eit sterkare medvit om skiljet mellom korpus og status, og på den måten vart den offentlege diskursen mindre lånordsentrert enn før. Dette er eit stort framsteg, men har kanskje også ulemper: Sandøys tese er at ein makro- analyse i lys av omgrepet ‘domene’ lett kan verka for abstrakt som språkpolitisk mobiliseringsgrunnlag. Derimot kan valsituasjonane mellom språklege dublet- tar på mikronivået – altså t.d. mellom ein avløysar og eit direktelån – aktualisera ein individuell normkonflikt som kan utnyttast til å utvikla aktuell språkleg inn- sikt.

Ingen av spørsmåla i denne undersøkinga retta seg altså spesifikt mot uttrykks- sida, dvs. danning av faguttrykk/fagtermar. Dette er på den eine sida eit stort paradoks: Importordproblemet har vore omfattande diskutert i nordisk saman- heng i mange tiår, ikkje minst dei siste ti åra i det store samnordiske prosjektet “Moderne importord i språka i Norden” (som også i eit visst omfang, men beskjedent) har analysert fagtermar. Men på den andre sida er terminologiarbei- det primært orientert mot systematisk kunnskaps- og omgrepsstrukturering, slik at handtering av lånord berre har sekundær interesse “per se”. Det er grunn til å hevda at alle internasjonale freistnader på å utvikla ein “allmenn terminologisk teori” om uttrykkssida har slått feil. Det er heller ingen grunn til å tru at nordiske terminologar skulle ha noko felles *terminologispesifikt* syn på strategiar for til- passing av importord. Då er det vel meir fruktbart å rekna med at eventuelle skilnader botnar i det språklege klimaet i kvart einskilt språksamfunn, ikkje i dikotomien allmennspråk eller terminologi. Spørsmål 9 er sjølv sagt meir termi- nologisk relevant i lys av internasjonale prinsipp om termharmonisering (jf. ISO 860), men det kom vel ikkje så mykje ut av svara.

Det islandske svaret på spørsmål 3 er tilsynelatande det einaste som indike- rer at det faktisk finst ei slik spesifikk “terminologisk” haldning til orddanning: “Mange trur at “nýyrði” og “íðorð” er det same, og mange veit slett ikkje kva “íðorð” tyder.” (Jf. den innleiande diskusjonen ovanfor.) Implikasjonen av dette svaret er ikkje at det finst prinsipielle skilnader mellom allmennspråkleg og ter- minologisk syn på korleis ord – dvs. termar – skal normerast, om det t.d. er skilnader i synet på purisme eller liberalisme som kan knytast til skiljet mellom terminologi og allmennspråk. Det leksikalske utviklingsarbeidet innanfor ein slik allmennspråkleg modell er oftast ordsentrert og punktult, medan den ter-

minologiske tilnærminga er omgrepssentrert og systematisk. Det islandske synet som kjem til uttrykk i denne vesle undersøkinga, går dermed ut på at den spesifikke terminologiske dimensjonen er forsømt til fordel for den allmenne. I og for seg er vel dette ei utfordring for alle organ som arbeider etter “inklusionsmodellen” (jf. ovanfor), altså også for det norske Språkrådet, sjølv om denne problemstillinga ikkje har vore særleg framme i lyset der. At “avløysing” og “terminologi” skulle vera identiske fenomen, ser terminologar kanskje som ei tilsløring av det som er viktigast. Andre ser kanskje ikkje at dette skulle vera eit problem i det heile.

Om analysen til Sandøy (2009) held vatn, så kan ein seia at terminologimiljøet har eit tydeleg handikap i den offentlege tevlinga om merksemd: Signalordet *domene* er abstrakt, men så er vel eit signalord som *kunnskapsstrukturering* endå meir abstrakt. Det kan ofte vera eit problem for terminologar å skapa forståing for dette grunnlaget, til og med blant allmennspråklege kollegaer:

Någon har undrat, apropå TNCs ordlistor, vem det är som bestämmer vilken term som rekommenderas och hur definitionen formuleras? Är det vid ett stormöte på TNC det bestäms, är det TNCs chef eller är det handläggaren för ett projekt som bestämmer? Svaret blir nu som då: det är först och främst ett väl identifierat behov av begreppsreda som sedan i kombination med den terminologiska arbetsmetoden leder fram till konsensus bland specialisterna i fråga. Den uppgift som vi på TNC har i sammanhanget är att inhämta kunskap om begrepp och termer från facklitteratur eller direkt från specialister, att se till att terminologilärans metoder och principer efterlevs och att slutligen hålla i pennan (datorn) och dokumentera det som växer fram. (Bucher og Gustafsson 2000, s. 200f.)

Dersom ein må motivera terminologiarbeid med å visa til normkonfliktar på uttrykksplanet for å skapa merksemd, så har altså terminologar eit kjempeproblem når dei helst ikkje primært vil snakka om uttrykksplanet, men om innhaldsplanet.

Terminolog og språkrøktar: ulik tolkingshorisont?

Diskusjonen ovanfor viser at den omgrepssystematiske innfallsvinkelen altså ikkje kommuniserer godt med eit stort, allment og uskarpt avgrensa publikum. Terminologien har sjølvsgatt eit stort publikum, i alle fall potensielt, men dette publikumet er fragmentert og heterogent – ein ingeniør har ikkje den same om-

grepshorizonten som ein jurist. Innanfor ein dikotomisk forståingsmodell kan vi oppsummera slik:

- “Terminologen” ser på dette med domenetap som ein kombinasjon av salsargument og overordna kulturell legitimering, men ikkje som eit primært arbeidsmål.
- “Språkrøktaren” (dvs. leksikografen, lingvisten, nordisten osv.) respekterer det primære terminologiske rasjonalet, men det er eit avstandsperspektiv som ikkje påverkar det faktiske språkrøktarbeidet.

Denne kontrasten bidrar dermed til terminologens subjektive oppleving av marginalisering eller usynleggjering. Av dei to “dei parallelle linjene som aldri møtest”, for å gjenta Lauréns ord (fritt etter Strindberg) ovanfor, er den eine meir synleg enn den andre. Vil har på mange måtar å gjera med eit “gjerde”: Ikkje eit gjerde som markør av *utestenging*, men eit gjerde som *demarkasjon* av ei fagleg grense som ein held seg innanfor, med respektfull aksept og toleranse for dei som er på den andre sida.

Avslutning: praktisk-politiske implikasjonar?

Nordisk terminologi må etterlysa meir ressursar og skapa større offentleg engasjement. Fagleg-sosialt kan ein etterlysa større fagleg integrasjon (“vi er alle lingvistar”). Terminologimiljøet må sjølvstekt kommunisera eksternt, men dei ulike andre “storebrørne” må også kjenna ansvar og visa aktiv interesse for det som terminologimiljøet held på med. Dette gjeld innanfor institusjonane og på tvers av dei, og det kan reisast tvil om dei nordiske språklege organisasjonane har teke dette inn over seg.

På det praktiske planet kan ein til dømes spørja om det ikkje snart er på tide å la ‘fagkommunikasjon’ få plass på dei nordiske språkmøta, for å motverka tendensane til einseitig spesialisering. Vidare har Nordisk forening for leksikografi ikkje drøfta det problematiske i at deira toårssyklusar fell saman med Nordterm-syklusen, og omvendt. Litt av problemet kan vera at terminologimøta alltid medvite prøver å rekruttera frå brukargruppene og altså utanfor rekkjene av terminologispesialistar, medan dei allment orienterte organisasjonane nødvendigvis må ha eit breiare og mindre skarpt avgrensa publikum. Ein kunne likevel diskutera om ikkje den særreigne terminologiske profilen kunne utnyttast betre som ressurs i det språkpolitiske arbeidet, t.d. i å aktivisera grupper som står perifert i språkpolitisk offentlegheit.

Metodisk er det avgjerande at respekten for terminologiens særlege metodegrunnlag vert halden ved lag og at dette grunnlaget kjem til sin rett. Denne utfordringa ser ut til å vera størst på Island og i Noreg, altså med “inklusionsmodellen” – å finna balansen mellom dialog på tvers og tydeleg nok fagidentitet.

Mikael Reuter (2009, s. 208) framhevar verdien det nordiske språksamarbeidet har hatt, ikkje minst den delen av samarbeidet som går føre seg i pausane, ved måltida “och på hotellrummen efter dagens dont”. Diskusjonar, lufting og utlufting av positive og negative erfaringar er også ein del av dette samarbeidet. Nokre av dei spørsmåla eg har stilt i denne artikkelen, byggjer på denne typen empiri, registrert gjennom 20 års deltaking i miljøet. Å løfta dette fram vonar eg kan utnyttast positivt.

Litteratur

- Ari Páll Kristinsson, 2004: Offisiell normering av importord i islandsk. Sandøy, H. & J.-Ola Östman (red.): *“Det främmande” i nordisk språkpolitikk*, s. 30–70. Oslo: Novus. (= MINS II).
- Bucher, Anna-Lena & Maria Gustafsson, 2000: Systematisk terminologiarbete – till nytta för fackfolk och översättare. I: Melander, Björn (red.): *Svenskan som EU-språk*. Uppsala. Hallgren & Fallgren. (Ord och stil: Språkvårdssamfundets skrifter 30).
- Josephson, Olle, 2009: Språkpolitiska konsekvenser av importordprojektet. *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*, s. 183-198. [København]: Nordisk Sprogkoordination.
- Kristján Árnason og Sigrún Helgadóttir, 1991: Terminology and Icelandic Language Policy. *Behovet och nyttan av terminologiskt arbete på 90-talet*, s. 7–22. Nordterm-symposium 91. Helsingfors 1991.
- Laurén, Christer, 1999: Terminologi, språkvård och språkplanering. I: Lindgren (red.): 1999, s. 14–20.
- Laurén, Ch. & J. Myking & H. Picht under medverkan av S. Jónsson, 2008: *Insikter om insikt. Nordiska teser om terminologi och fackkommunikation*. Oslo. Novus.
- Lindgren, Birgitta (red.), 1999: *Terminologi och språkvård. Rapport från en konferens den 24–26 april i Gentofte*. Oslo. Nordiska språkrådet.

- Myking, J, 1999: Utfordringane for terminologiforskinga i Norden. *Nordterm '99. Proceedings fra Nordterm '99. Schæffergården 13.–15. juni 1999*, s. 145-149. København. DANTERMcentret.
- Nordisk språkdeklarasjon. 2007. (<http://www.norden.no/skandinavisknaa/deklarasjonen.html>). Nordisk ministerråd.
- Mål og meining. Ein beilskapleg norsk språkpolitikk*. St.meld. nr. 35. 2007–2008. Oslo. KKD.
- Nordterm 1984. Finns det en terminologisk medvetenhet i samhället idag? Rapport från ett Nordtermseminarium den 28–29 maj 1984 på Hässelby Slott, Stockholm*. Stockholm. TNC.
- Poulsen, Jóhan H. W., 2004: Det færøske sprog. I: Johansen A. og H. Joensen (ritstjórar) *Mál í Mæti*, s. 303-318. Tórshavn. Føroya Fróðskaparfélag.
- Reuter, Mikael, 2009: Nordiskt språksamarbete via de nordiska språkmöterna sedan 1954 – har de varit till nytta för språkvård och språkforskning? I: *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*, s. 199-214. [København]: Nordisk Sprogkoordination.
- Sandøy, Helge, 2009: Sju nordiske språkkulturar. Korleis? Og korfor? I: *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*, s. 153-172. [København]: Nordisk Sprogkoordination.
- Sigurður Jónsson, 1990: Är kravet på neologismer ett hinder för terminologiarbetet? I: Picht, H. (red.): *Terminologi, edb og vidensteknik. Nordterm-symposium 1989*, s. 205–212. (= Nordterm 13) Varde 1990.
- Spang-Hanssen, Henning, 1999: Hvad kan 60 års historie lære os? I: Lindgren (red.): 1999, s. 6–13

FOTNOTE:

Denne artikkelen er bygd på eit innlegg ved konferansen “Fra kalveskinn til “tölva””, Konferanse om språkpolitikk og små språkområder, internordisk kommunikasjon, oversettelse og tegnspråk”, Reykholt, 2.–3.10.2009. Arbeidet er ein del av prosjektet “Nordens språk i fagkommunikasjon”, med Christer Laurén, Heribert Picht, Sigurður Jónsson. Prosjektet er støtta av Nordisk kulturfond 2009–2011.

Summary

The aim of this article is to discuss some important issues of Nordic terminology with a special regard to its relationship with general language cultivation. The discussion is based on a small questionnaire of ten questions to which some experienced practitioners of terminology in the Nordic communities have provided answers.

The answers indicate that the two keywords 'domain loss' and 'knowledge structuring' generate two distinct discourses whose status is different. The 'domain loss discourse' has obtained a central role in public language debate, whereas the 'knowledge structuring discourse' is a particular feature of terminology and thus, less widely known and understood.

The survey unanimously demonstrates a positive assessment of the Nordic terminology cooperation within terminology. Some answers indicate, on the other hand, that the communication with general language institutions and the broad language-interested community needs to be stimulated and strengthened.